

ΣΥΝΕΧΕΙΕΣ ΚΑΙ ΡΗΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*

Πολυμέρης Βόγλης

Η ΟΡΓΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΦΑΤΗ παράνομη αμερικανική εισβολή στο Ιράκ συνοδεύθηκε και από μία αίσθηση αμηχανίας. Η αμηχανία δεν αφορούσε τα αίτια αυτού του πολέμου. Η απόφαση της αμερικανικής κυβέρνησης να εξαπολύσει την επίθεση κατά του Ιράκ αποσκοπούσε αφενός στον έλεγχο των τεραστίων κοιτασμάτων πετρελαίου και αφετέρου στην εγκατάσταση φιλοαμερικανικής κυβέρνησης σε μία περιοχή εξέχουσας γεωπολιτικής σημασίας – με απώτερο στόχο μία συνολική ρύθμιση των ζητημάτων της Μέσης Ανατολής. Η αμηχανία αφορούσε το ερώτημα εάν ο πόλεμος στο Ιράκ (δηλαδή οι επιδιώξεις της αμερικανικής κυβέρνησης σε συνδυασμό με την παράνομη χρήση στρατιωτικής βίας για την επίτευξή τους) σηματοδοτεί μία τομή στην αμερικανική εξωτερική πολιτική και την απαρχή μίας νέας περιόδου. Η απάντηση σε αυτό το δύσκολο ερώτημα προϋποθέτει μία εξέταση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής των προηγούμενων δεκαετιών για να δούμε εάν και κατά πόσον η επίθεση κατά του Ιράκ συνιστά συνέχεια ή ρήξη με τη μεταπολεμική περίοδο.

Ας ξεκινήσουμε με το ερώτημα: βρισκόμαστε στην αρχή μίας νέας ιστορικής περιόδου; Ναι, αν πιστέψουμε τον γνωστό αρθρογράφο των *New York Times*, Thomas Friedman. Έγραφε στις 30 Μαρτίου: «Η 11η Σεπτεμβρίου ήταν η αρχή του Τρίτου Παγκοσμίου Πολέμου, όπως το Pearl Harbor, και η επίθεση στο Αφγανιστάν ήταν η αρχική απάντηση όπως η εκστρατεία στη Β. Αφρική». Ποιες όμως είναι οι δυνάμεις που συγκρούονται σε αυτόν τον Τρίτο Παγκόσμιο Πόλεμο; Ο αρθρογράφος πιστεύει ότι «η διαίρεση δεν είναι πλέον μεταξύ Ανατολής και Δύσης αλλά μεταξύ του Κόσμου της Τάξης και του Κόσμου της Αταξίας». Η αναλογία του Σαντάμ με τον Χίτλερ ή της σύγκρουσης ως Τρίτου Παγκοσμίου Πολέμου υπονοεί ότι πρόκειται για μία σύγκρουση που υπερβαίνει το ρόλο και τις αρμοδιότητες του ΟΗΕ. Γι' αυτό και ο Φρήντμαν προβλέπει ότι ο φορέας που θα διεξάγει αυτόν τον νέο πόλεμο θα είναι το NATO και βλέπει ως θέατρα επιχειρήσεών του τα Βαλκάνια, το Αφγανιστάν, το Ιράκ και την αραβοϊσραηλινή μεθόριο.¹ Σαφώς πιο προκλητικός ως προς τον τόνο και αποκαλυπτικός όσον αφορά τις προθέσεις της κυβέρνησης των Ηνωμένων Πολιτειών ήταν ο Richard Perle. Στις 21 Μαρτίου, όταν ξεκινούσε η επίθεση στο Ιράκ, ο *Guardian* αναδημοσίευε ένα άρθρο του με τον εκπληκτικό τίτλο «Σε ευχαριστώ Θεέ μου για τον θάνατο του ΟΗΕ», στο οποίο ο μέχρι τότε στενός συνεργάτης του προέδρου Μπους πανηγύριζε το «ναυάγιο της φιλελεύθερης (liberal) απάτης περί ασφάλειας δια μέσου του διεθνούς δικαίου το οποίο εφαρμόζεται από διεθνείς οργανισμούς».²

Τέτοιου τύπου διαπιστώσεις αναιρούν πολλές από τις προβλέψεις που είχαν διατυπωθεί κατά τη δεκαετία του 1990. Σύμφωνα με αυτές στην μετά το 1989 εποχή θα μπορούσαν να εφαρμοστούν σε πλανητικό επίπεδο διαδικασίες που ήδη είχαν ξεκινήσει την εποχή του Ψυχρού Πο-

λέμου, διαδικασίες που θα μπορούσαν να διασφαλίσουν τη «διαρκή ειρήνη» και όπου οι πόλεμοι θα έδιναν τη θέση τους σε αστυνομικού τύπου επιχειρήσεις για την αποκατάσταση της νέας διεθνούς τάξης. Ο όρος που χρησιμοποιήθηκε εκ των υστέρων για να περιγράψει αυτή τη διαδικασία ήταν αυτός της «αυτοκρατορίας». Σύμφωνα με την ανάλυση των Hardt και Negri η αυτοκρατορία διέφερε από τον κλασικό ιμπεριαλισμό του 19ου αιώνα σε δύο καίρια σημεία.³ Το πρώτο ήταν ότι δεν ενδιαφερόταν για την κατάκτηση εδαφών αλλά για την υπαγωγή όλο και μεγαλύτερου μέρους του πλανήτη στο υπάρχον διεθνοποιημένο δίκτυο κυκλοφορίας κεφαλαίων, εμπορευμάτων και ανθρώπων. Το δεύτερο ήταν ότι η κυριαρχία θα ασκείτο από ένα σύνολο διεθνών οργανισμών και στο όνομα του διεθνούς δικαίου. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, λόγω της απόλυτης στρατιωτικής τους υπεροπλίας, θα είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση των νέων μορφών αυτοκρατορικής κυριαρχίας, όμως η στρατιωτική δράση τους θα αναδεικνυόταν αναγκαία μόνο σε ένα πλαίσιο συναίνεσης. Οι Ηνωμένες Πολιτείες θα εκαλούντο από διεθνείς οργανισμούς να επέμβουν στο όνομα της επιβολής και υπεράσπισης του διεθνούς δικαίου. Ο πόλεμος του Κόλπου σηματοδοτούσε το πέρασμα σε αυτή τη νέα περίοδο.

Οι εκτιμήσεις αυτές φαίνονταν να επαληθεύονται εν μέρει στη δεκαετία του 1990. Η παγκοσμιοποίηση και η στενότερη πολιτική και αμυντική συνεργασία σε υπερεθνικό επίπεδο έδιναν βάση στις προβλέψεις για το πέρασμα από το έθνος-κράτος στην έκκεντρη αυτοκρατορία, έστω και εάν ήταν πρόδηλο ότι η όλη διαδικασία γινόταν υπό την ηγεμονία των Ηνωμένων Πολιτειών. Η νέα παγκόσμια τάξη και η αυτοκρατορική κυριαρχία αναδυόταν και διαμορφωνόταν από τον ΟΗΕ, το NATO, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, το Διεθνή Οργανισμό Εμπορίου, τη Διεθνή Τράπεζα, τον Όμιλο των Επτά, κοκ. Μία άλλη παράλληλα εξέλιξη έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, σε αναλογία με τον πρόσφατο πόλεμο κατά του Ιράκ: η εισαγωγή της έννοιας του «δικαίου πολέμου».⁴ Ο πόλεμος στη Γιουγκοσλαβία και η επέμβαση του NATO ήταν ακόμη ένα βήμα στην κατεύθυνση που περιγράψαμε αλλά και ταυτόχρονα έθετε νέα δεδομένα. Η συνέχεια έγκειται στο ότι η επέμβαση και οι βομβαρδισμοί στη Σερβία ήταν βασισμένοι στη συναίνεση των ισχυρών κρατών της Δύσης και την επίκληση του διεθνούς δικαίου – οι επιτιθέμενοι επιχείρησαν να νομιμοποιήσουν την επέμβαση τους στο Κόσσοβο με βάση τη ρητορική των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Το νέο δεδομένο ήταν ότι για πρώτη φορά καταλυόταν η έννοια της εθνικής κυριαρχίας και γινόταν επίθεση εναντίον μίας χώρας χωρίς να επικαλεστεί κανείς από τους επιτιθέμενους το δικαίωμα της αυτο-άμυνας και χωρίς να έχει προηγηθεί επίθεση κατά κυρίαρχου κράτους. Η προσφιλής στα αμερικανικά μέσα μαζικής ενημέρωσης αναλογία αντιπάλων ηγετών με τον Χίτλερ είχε διαφορετική κατεύθυνση από αυτή του Σαντάμ με τον Χίτλερ.⁵ Το καθεστώς του Σαντάμ Χουσεΐν και η υποτιθέμενη κατοχή όπλων μαζικής καταστροφής απειλούσαν τη διεθνή ειρήνη και γι' αυτό η διαλλακτική στάση Γαλλίας, Γερμανίας και Ρωσίας παρομοιάστηκε από τον Αμερι-

* Μια πρώτη εκδοχή του κειμένου αυτού παρουσιάστηκε σε εκδήλωση που οργάνωσε το περιοδικό *Historein* με θέμα τον πόλεμο στο Ιράκ (Ινστιτούτο Παστέρ, 18 Απριλίου).

κανό πρόεδρο και τον Βρετανό πρωθυπουργό με την κατευναστική πολιτική των ευρωπαϊκών δυνάμεων του Μεσοπολέμου απέναντι στο ναζιστικό καθεστώς και την επονειδιστή συμφωνία του Μονάχου. Η επίθεση κατά της Σερβίας δεν έγινε επειδή το καθεστώς του Μιλόσεβιτς απειλούσε τη διεθνή ειρήνη, αλλά επειδή υποτίθεται ότι προχωρούσε σε εθνοκάθαρση των Κοσοβάρων κατ' αναλογία με τη γενοκτονία των Εβραίων από τον Χίτλερ. Γνωρίζουμε βέβαια ότι στόχος της επέμβασης του NATO δεν ήταν να αποτραπεί η εθνοκάθαρση των Κοσοβάρων αλλά να ανατραπεί ο Μιλόσεβιτς και να καταρρεύσει το καθεστώς κάτω από την πίεση των στρατιωτικών επιχειρήσεων, της διεθνούς απομόνωσης και του εμπορικού αποκλεισμού. Επιπλέον, στόχος της επέμβασης δεν ήταν η κατάλυση της εδαφικής κυριαρχίας (η κλασικού τύπου ιμπεριαλιστική επέκταση) όσο η υπαγωγή της Σερβίας στο υφιστάμενο δίκτυο παγκόσμιας κυριαρχίας. Με αυτή την έννοια η κατάλυση της έννοιας της εθνικής κυριαρχίας συνδεόταν με την επιβολή μίας παγκόσμιας, αυτοκρατορικής κυριαρχίας, η οποία αξιώνει «την απεριόριστη κυριαρχία σε παγκόσμιο επίπεδο μέσα από την κάμψη της κυριαρχίας όλων των άλλων κρατών, όχι τόσο εδαφικής όσο οικονομικο-πολιτικής κυριαρχίας».⁶

Αποτελεί λοιπόν ο πόλεμος κατά του Ιράκ ρήξη με την προηγούμενη περίοδο, είναι αφετηρία μία νέας ιστορικής περιόδου; Μία πρώτη, βιαστική απάντηση θα τόνιζε τα νέα στοιχεία της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής για να απαντήσει καταφατικά. Δύο είναι αυτά τα νέα στοιχεία. Πρώτον, ότι εγκαταλείπεται το δόγμα της αναχαίτισης (containment), το οποίο κυριάρχησε στον Ψυχρό Πόλεμο, και αντικαθίσταται από αυτό της προληπτικής δράσης. Όπως διατυπώνεται στην έκθεση National Security Strategy, που δημοσιεύθηκε το Σεπτέμβριο του 2002 και αποτελεί την αποκρυστάλλωση του νέου αμυντικού δόγματος «όσο μεγαλύτερη είναι η απειλή, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος που προκύπτει από την αδράνεια, και τόσο περισσότερο πιεστική η περίπτωση για να αναλάβουμε προληπτική δράση για να υπερασπιστούμε τους εαυτούς μας, έστω και εάν είναι αβέβαιος ο χρόνος και ο τόπος επίθεσης του εχθρού».⁷ Η ρητορική των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων», η οποία αποτέλεσε το πλαίσιο των στρατιωτικών επεμβάσεων επί προεδρίας Κλίντον και τη βάση διαμόρφωσης διεθνούς συναίνεσης, εγκαταλείπεται. Το δόγμα της προληπτικής δράσης επιχειρείται να νομιμοποιηθεί στο πλαίσιο της αυτο-άμυνας, στο κατοχυρωμένο δικαίωμα ενός κράτους να αμυνθεί όταν δέχεται επίθεση (και το οποίο η αμερικανική κυβέρνηση επικαλέστηκε στον πόλεμο στο Αφγανιστάν). Είναι προφανές ότι αυτό το δόγμα αντλεί την όποια πειστικότητά του από την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου, γι' αυτό και η εναγώνια προσπάθεια να συνδεθεί το ιρακινό καθεστώς με την ισλαμική τρομοκρατία και τα όπλα μαζικής καταστροφής. Το δεύτερο στοιχείο που εισάγει η ίδια έκθεση είναι η εγκατάλειψη της ανάγκης για τη διαμόρφωση διεθνούς συναίνεσης πριν την ανάληψη στρατιωτικής δράσης. Αν ο πόλεμος στο Αφγανιστάν είχε την έγκριση του NATO, στην περίπτωση του Ιράκ οι Ηνωμένες Πολιτείες έδρασαν μονομερώς χωρίς την εξουσιοδότηση οποιουδήποτε διεθνούς οργανισμού. Όπως γράφεται στην έκθεση «ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες θα επιδιώκουν να έχουν την υποστήριξη της διεθνούς κοινότητας, δεν θα διστάσουμε να παραστεί ανάγκη να δράσουμε μόνοι μας ασκώντας το δικαίωμα της αυτο-άμυνας και να αναλά-

βουμε προληπτική δράση».⁸ Στον πόλεμο κατά του Ιράκ οι όποιοι διεθνείς οργανισμοί, οι οποίοι στο παρελθόν είχαν εξουσιοδοτήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες να αναλάβουν στρατιωτική δράση, παρακάμφθηκαν και αντικαταστάθηκαν από αυτό που ονομάστηκε «συνασπισμός των προθύμων» (coalition of the willing), όρος που είχε πρωτοχρησιμοποιηθεί την εποχή της επέμβασης στο Κόσοβο.

Μία δεύτερη πιο προσεκτική ανάλυση θα έβλεπε, πέρα από τη ρήξη, τις συνέχειες στην αμερικανική εξωτερική πολιτική καθ' όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Κατ' αρχάς δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες στα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου επανειλημμένα είχαν ακολουθήσει μονομερή τακτική και είχαν εκδηλώσει ιμπεριαλιστικές φιλοδοξίες: ως θυμηθούμε τη στρατιωτική επέμβαση στη Ν.Α. Ασία στις δεκαετίες 1960 και 1970 αλλά και τις μικρότερης κλίμακας επεμβάσεις στη Γρενάδα το 1983 και τον Παναμά το 1989. Το δόγμα της αναχαίτισης δεν σήμαινε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν μπορούσαν να αναλάβουν μονομερή δράση για να εδραιώσουν τα συμφέροντά τους σε παγκόσμια κλίμακα. Όπου και όποτε αυτά πραγματικά ή υποθετικά απειλήθηκαν, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν δίστασαν να αναλάβουν ανοικτή ή συγκαλυμμένη στρατιωτική δράση, όπως στην περίπτωση του Ελ Σαλβαδόρ ή της Νικαράγουα. Ήδη από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια Αμερικανοί αξιωματούχοι και επιτελείς είχαν αρχίσει να επαναπροσδιορίζουν την έννοια της «εθνικής ασφάλειας» των Ηνωμένων Πολιτειών με όλο και πιο διευρυμένους όρους και σε πλανητική κλίμακα. Η θεωρία του ντόμινο η οποία επέτρεψε την αμερικανική επέμβαση από την Ελλάδα έως το Βιετνάμ ήταν ένας συνδυασμός του δόγματος της αναχαίτισης με αυτό της προληπτικής δράσης απέναντι στην επέκταση του κομμουνισμού.

Συνεπώς η πρόσφατη κρίση στις ευρω-ατλαντικές σχέσεις δεν οφείλεται στο γεγονός ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες για πρώτη φορά έδρασαν μονομερώς ή κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου αλλά στο ότι για πρώτη φορά ισχυρές ευρωπαϊκές χώρες αντέδρασαν σε αμερικανική στρατιωτική επέμβαση. Οι προηγούμενες αμερικανικές επεμβάσεις δεν προκάλεσαν ευρω-ατλαντικό ρήγμα επειδή στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου οι Ηνωμένες Πολιτείες αφενός ανέλαβαν να υπερασπίσουν τα συμφέροντα της Δύσης εκεί όπου οι ευρωπαϊκές δυνάμεις αποδείχθηκαν αδύναμες (ιδιαίτερα στις πρώην αποικίες) και αφετέρου μπορούσαν να επιβάλουν τη συναίνεση στο στρατόπεδο του «ελεύθερου κόσμου» λόγω της στρατιωτικής προστασίας που παρείχαν απέναντι στη σοβιετική απειλή. Όλες αυτές οι αμερικανικές στρατιωτικές επεμβάσεις (αλλά, εννοείται, και οι σοβιετικές) έγιναν χωρίς την εξουσιοδότηση του ΟΗΕ, καθώς υπήρχε το σοβιετικό βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας.⁹ Η μόνη σοβαρή ευρω-ατλαντική κρίση στα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου εκδηλώθηκε αντιστρόφως, όταν δηλαδή ευρωπαϊκές δυνάμεις επιχειρήσαν να δράσουν χωρίς την πρότερη σύμφωνη γνώμη των Ηνωμένων Πολιτειών, όπως συνέβη με τη Γαλλία και τη Βρετανία στην κρίση του Σουέζ. Η εξάλειψη της σοβιετικής απειλής μετά το 1989 κατέστησε περιττή την αμερικανική στρατιωτική προστασία για τις ευρωπαϊκές χώρες και δημιούργησε την ανάγκη για περισσότερο συναινετικές και πολυμερείς διεργασίες, οι οποίες όμως ποτέ δεν αμφισβήτησαν την πρωτοκαθεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών. Ενδεικτικά βήματα σε αυτή την κατεύθυνση ήταν τόσο η προσπάθεια αναβάθμισης του κύ-

ρους του ΟΗΕ όσο και η διεύρυνση των μελών αλλά και ο νέος ρόλος του NATO, η δυνατότητα δηλαδή επέμβασης για τη διευθέτηση προστριβών στο εσωτερικό μίας χώρας. Αν όπως διατείνονται μερικοί αναλυτές «η μοίρα της Αμερικής είναι να αστυνομεύει τον κόσμο», τότε το NATO φαίνεται να προσφέρει και στο μέλλον τόσο τη βάση πολυμερούς συμφωνίας για στρατιωτικές επιχειρήσεις όσο και τη στρατιωτική δύναμη δράσης.¹⁰

Αν μεταποτίσουμε το ενδιαφέρον μας στο πεδίο της οικονομίας, θα διαπιστώσουμε ότι ο πρόεδρος Μπους επανειλημμένα είχε αναφερθεί στην επόμενη μέρα μετά τον πόλεμο κατά του Ιράκ κάνοντας παραλληλισμούς με την ανοικοδόμηση της Ιαπωνίας και της Γερμανίας μετά το 1945. Όσον αφορά τις αμερικανικές επιδιώξεις η απόσταση που χωρίζει την ανοικοδόμηση των ηττημένων του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, την ανασυγκρότηση του κράτους (nation-building) κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου από την αλλαγή καθεστώτος (regime change) στο Ιράκ είναι στην πραγματικότητα μικρή. Οι επιδιώξεις των Ηνωμένων Πολιτειών σε σχέση με την Ιαπωνία και τη Γερμανία υπαγορεύονταν από το πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου. Η οικονομική ανάπτυξη των δύο αυτών χωρών συνδυάστηκε με τη στρατιωτική τους εξάρτηση από την αμερικανική ασπίδα προστασίας. Αυτές οι επιδιώξεις εντάσσονταν σε ένα συνολικότερο σχέδιο. Το σχέδιο, σύμφωνα με τον Perry Anderson, ήταν αφενός «να κάνει τον κόσμο ασφαλή για τον καπιταλισμό», δηλαδή να επιτραπεί η επέκταση και η ανάπτυξη του καπιταλισμού απέναντι στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο και αφετέρου η διασφάλιση της κυρίαρχης θέσης των Ηνωμένων Πολιτειών ανάμεσα στις χώρες του «ελεύθερου κόσμου».¹¹

55 χρόνια αργότερα ποιοι είναι οι παγκόσμιοι οικονομικοί στόχοι των Ηνωμένων Πολιτειών; Σύμφωνα πάλι με τη National Security Strategy είναι η προώθηση οικονομικών πολιτικών που ενθαρρύνουν τις επενδύσεις, φορολογικών πολιτικών που δίνουν κίνητρα για επενδύσεις, πιστωτικών συστημάτων που επιτρέπουν στο κεφάλαιο να αξιοποιηθεί καλύτερα, δημοσιονομικές πολιτικές που ενισχύουν την επιχειρηματική δραστηριότητα και, τέλος, η διάσφαση του ελεύθερου εμπορίου. «Τα μαθήματα της ιστορίας είναι σαφή: οι οικονομίες αγοράς, και όχι οι διευθυνόμενες οικονομίες με το βαρύ χέρι του κράτους, συνιστούν τον καλύτερο τρόπο να προωθήσουμε την ευημερία και να μειώσουμε τη φτώχεια».¹² Ποιος αμφιβάλλει ότι αυτές τις επιδιώξεις θα προσυπέγραφαν τόσο οι κυβερνήσεις του ομίλου των ισχυρών κρατών όσο και το διεθνοποιημένο κεφάλαιο; Από αυτή την άποψη οι τριβές στις εμπορικές σχέσεις μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ηνωμένων Πολιτειών δεν θα πρέπει να μας εμποδίσουν να δούμε τη βαθύτερη ταυτότητα των συμφερόντων τους στην προώθηση της παγκοσμιοποίησης. 55 χρόνια αργότερα αυτό που έχει αλλάξει δεν είναι οι οικονομικές επιδιώξεις των Ηνωμένων Πολιτειών, αλλά ότι το πνεύμα του New Deal αντικαταστάθηκε από το νεοφιλελευθερισμό και ότι τη θέση του αντιπάλου δεν κατέχουν ισχυρά κράτη αλλά χώρες της περιφέρειας με σαθρές πολιτικές δομές και μικρή κοινωνική συνοχή.

Αυτό όμως που έχει αλλάξει σε σχέση με τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, όπως θα δούμε παρακάτω, είναι ότι σήμερα οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι η μόνη στρατιωτική υπερδύναμη χωρίς να είναι πλέον η μόνη

οικονομική υπερδύναμη. Κατ' αρχάς σήμερα η ίδια η έννοια της εθνικά προσδιορισμένης οικονομικής υπερδύναμης είναι παρωχημένη, γι' αυτό και η συζήτηση αφορά όλο και περισσότερο οικονομικούς πόλους παρά εθνικά κράτη. Οι διεθνείς οργανισμοί, οι οποίοι διαχειρίζονται όλο και περισσότερο τις τύχες της παγκόσμιας οικονομίας, δεν ταυτίζονται με τα συμφέροντα μίας μόνο χώρας. Από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέλαβαν να θεμελιώσουν μία νέα οικονομική τάξη στον καπιταλιστικό κόσμο μέσα από την εγκαθίδρυση διεθνών οργανισμών. Μεταξύ 1944 και 1947 με την πρωτοβουλία και υπό τον έλεγχο των Ηνωμένων Πολιτειών θα υπογραφεί η συμφωνία Bretton Woods και θα δημιουργηθούν μία σειρά θεσμών όπως η Διεθνής Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η GATT. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν επεδίωξαν να προωθήσουν τα οικονομικά τους συμφέροντα μέσα από μορφές άμεσης πολιτικής κυριαρχίας αλλά μέσω διεθνών οργανισμών και την επιβολή κανόνων που ενοποιούσαν οικονομικά, σε πλανητικό επίπεδο, ένα χώρο στον οποίο οι Ηνωμένες Πολιτείες κατείχαν ηγεμονική θέση λόγω της στρατιωτικής και οικονομικής ισχύος τους. Μετά τον πόλεμο οι Ηνωμένες Πολιτείες παρήγαγαν τα 2/3 της παγκόσμιας βιομηχανικής παραγωγής, ενώ το ακαθάριστο εθνικό προϊόν τους αντιπροσώπευε περισσότερο από το μισό του παγκόσμιου ακαθάριστου προϊόντος. Σταδιακά και ήδη από τη δεκαετία του 1970 η ισχύς της αμερικανικής οικονομίας άρχισε να κλονίζεται και το εμπορικό έλλειμμα να γίνεται δομικό στοιχείο της. Η επιτάχυνση της παγκοσμιοποίησης με την είσοδο νέων χωρών (ιδιαίτερα της Κίνας) μετά την κατάρρευση των σοσιαλιστικών καθεστώτων μετασχημάτισε ακόμη περισσότερο τη θέση και το ρόλο της αμερικανικής οικονομίας. Αυτούς τους μετασχηματισμούς σκιαγραφεί ο Emmanuel Todd στο τελευταίο του βιβλίο. Ανάμεσα στο 1990 και το 2000 το αμερικανικό εμπορικό έλλειμμα εκτινάχθηκε από τα 100 στα 450 δισεκατομμύρια δολάρια. Με άλλα λόγια, υποστηρίζει ο συγγραφέας, η αμερικανική υπερκατανάλωση στηρίζει την παγκόσμια οικονομία. Αν κάτι επετρέψε τον ισοσκελισμό του ισοζυγίου πληρωμών και την επιβίωση της αμερικανικής οικονομίας, ήταν η διαρκής και αυξανόμενη ροή κεφαλαίων προς τις Ηνωμένες Πολιτείες: τα κεφάλαια που εισέρρευσαν (και τοποθετήθηκαν στην αγορά χρήματος, δηλαδή σε μετοχές, ομόλογα, έντοκα γραμμάτια, κοκ) στις Ηνωμένες Πολιτείες αυξήθηκαν από 88 δισεκατομμύρια δολάρια το 1990 σε 865 δισεκατομμύρια δολάρια το 2001.¹³ Με βάση τα παραπάνω θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι κυρίαρχο χαρακτηριστικό της αμερικανικής οικονομίας δεν είναι η ηγεμονική της θέση αλλά η εξάρτησή της από τον υπόλοιπο κόσμο, ότι δηλαδή η οικονομική ισχύς της εξαρτάται από τη συναίνεση και την υποστήριξη των άλλων (μη αμερικανικών) ηγετιδών τάξεων. Γι' αυτό και η αντιπολεμική ρητορική των ισχυρών κρατών για την αμερικανική επίθεση στο Ιράκ γρήγορα έδωσε τη θέση της στις διαβουλεύσεις για την «επόμενη μέρα». Οι συζητήσεις για το ρόλο που θα παίξει ο ΟΗΕ στο Ιράκ, η επανεπιβεβαίωση της συμμετοχής των ευρωπαϊκών κρατών στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας, ο διαγκωνισμός αμερικανικών, βρετανικών, ρωσικών και γαλλικών εταιριών για την ανοικοδόμηση του Ιράκ και την εκμετάλλευση του πετρελαίου αντανάκλα την προσπάθεια για την αποκατάσταση ενός πλαισίου συναίνεσης που είναι αναγκαίο σε συνθήκες παγκοσμιοποίησης.

Η επισήμανση των συνεχειών και των ρήξεων δείχνει ότι βρισκόμα-

στε σε μία μεταβατική περίοδο, κατά την οποία η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας δεν έχει αποκρυσταλλωθεί σε αντίστοιχες νέες, πλανητικές δομές πολιτικής κυριαρχίας. Η κατασκευή «κρατών-παριών», η επιθετικότητα που εκκολάπτεται από τη σταυροφορία κατά της τρομοκρατίας και η πρόσφατη εισβολή στο Ιράκ αποτυπώνουν τις ηγεμονικές φιλοδοξίες των Ηνωμένων Πολιτειών σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο. Το ερώτημα εάν θα μπορέσουν να τις πραγματώσουν, μένει να απαντηθεί...

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Thomas L. Friedman, "NATO's New Front", *The New York Times*, 30 Μαρτίου 2003.
2. Richard Perle, "Thank God for the death of the UN", *The Guardian*, 21 Μαρτίου 2003.
3. Michael Hardt και Antonio Negri, *Empire*, Καίμπριτζ, 2000. Βλέπε ιδιαίτερα τον Πρόλογο και τις σελίδες 114-136 και 160-204.
4. Για μια ενδιαφέρουσα διαπραγμάτευση των ποικίλων ηθικών και πολιτικών προβλημάτων που εγείρει στην πραγματικότητα η έννοια του δίκαιου πολέμου βλέπε, Michael Walzer, *Just and Unjust Wars. A Moral Argument With Historical Illustrations*, Νέα Υόρκη, 1992.
5. Η επικράτηση της αναλογίας με τον Χίτλερ ως του «απόλυτου κακού» στην τρέχουσα αμερικανική πολιτική κουλτούρα αντανάκλα την υποβάθμιση των ιδιαίτερων πολιτικών, κοινωνικών και ιδεολογικών χαρακτηριστικών του ναζιστικού καθεστώτος αλλά και την κυριαρχία των ηθικών αφηγήσεων για την ιστορία του 20ού αιώνα. Για το τελευταίο ζήτημα και την αναγκαιότητα αναζήτησης νέων αφηγηματικών μοντέλων βλέπε τις επισημάνσεις του Charles S. Maier, "Consigning the Twentieth Century to History: Alternative Narratives for the Modern Era", *The American Historical Review*, 105 (3), 2000, σ. 806-832.
6. Στέφανος Πεσμαζόγλου, *Κόσσοβο: Η Διπλή Ύβρις. Επιτήρηση και Τιμωρία*, Αθήνα, 2000, σ. 194.
7. *The National Security Strategy of the United States of America*, The White House, Ουάσινγκτον, Σεπτέμβριος 2002, σ. 15.
8. *The National Security Strategy of the United States of America*, σ. 6.
9. Η μοναδική περίπτωση κατά την οποία ο ΟΗΕ εξουσιοδότησε τη χρήση στρατιωτικής βίας ήταν ο πόλεμος της Κορέας, λόγω αδέξιου χειρισμού από την πλευρά της σοβιετικής αντιπροσωπείας. Θα χρειαστεί να περάσουν 40 χρόνια για να εξουσιοδοτήσει ξανά ο ΟΗΕ τη χρήση στρατιωτικής βίας, στην περίπτωση της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ.
10. Max Boot, "America's destiny is to police the world", *Financial Times*, 17 Φεβρουαρίου 2003.
11. Perry Anderson, "Force and Consent", *New Left Review*, 17, 2002, σ. 5-30.
12. *The National Security Strategy of the United States of America*, σ. 17.
13. Emmanuel Todd, *Μετά την Αυτοκρατορία*, Αθήνα, 2003, σ. 89-114, 124-141.

Ο Πολυμέρης Βόγλης διδάσκει ιστορία στο Τμήμα, Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Πρόσφατα εκδόθηκε το βιβλίο του *Becoming a Subject: Political Prisoners during the Greek Civil War*, Berghahn Press, Νέα Υόρκη 2002.